

UVOD U KATOLIČKI SOCIJALNI NAUK

Kratak sustavni prikaz

Rudolf Weiler

Školska knjiga, Zagreb 1995.

Prijevod knjige poznatog profesora katoličkog socijalnog nauka i nasljednika slavnog Johanna Messnera na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Beču pobuđuje pozornost iz barem dvaju bitnih razloga.

Prvi je razlog vezan uz istinitu, ali već i plauzibilnu tvrdnju, o sudbini Crkve u komunističkim okolnostima, njenom donekle insuficijentnom teološkom razvoju (ponajviše onom vezanom uz koncilske smjernice), što govori i o nedostatnoj percepciji katoličkog socijalnog nauka. Posebice je s time povezana neupućenost vjernika laika kojima bi ovo učenje trebalo predstavljati važnu potporu u njihovu svakodnevnom, ali nadahnutom kršćanskom djelovanju. Iako su na hrvatskom jeziku, zahvaljujući dugogodišnjim i sustavnim naporima urednika i suradnika *Kršćanske sadašnjosti*, redovito objavljeni svi najvažniji crkveni socijalni dokumenti, ovaj kratak sustavni prikaz predstavlja svakako dobrodošlu novinu.

Drugi je razlog vezan uz prvi, iako ga bitno prekoračuje. On, naime, postavlja pitanje o dosezima i mogućnostima katoličkog socijalnog nauka u suvremenom, pluralističkom društvu te onom postkomunističkom, obilježenoj tranzicijskim specifičnostima. Ne radi se samo o već poznatoj primjedbi koja u ovakvom tipu učenja pronalazi religiji suvišne ideologijske crte, već o kretanjima koja redefinišu i repositioniraju mjesto religijskoga u suvremenom društvu. Time se ne izriče primjedba o sadržaju katoličkog socijalnog nauka, već se upućuje na društveni kontekst koji množi zahtjevnost suvremenih izazova. Na djelu je očito istodobna, dvostruka zadaća, a ovo nam djelo omogućuje da započnemo s prvim nužnim korakom - upoznavanjem sadržaja katoličkog socijalnog nauka.

Ono što katoličko socijalno učenje bitno razlikuje od drugih socijalnih, prvenstveno sekularnih orijentacija i pristupa, jest utemeljenost u kršćanskoj slici čovjeka i društva. Zapravo, sve se svodi na pitanje dostojanstva

ljudske osobe, njenog neponovljivog i jedinstvenog temelja. To je, dakako, sadržano u činjenici stvaranja čovjeka na sliku Božju: "Tako čovjek kao stvor ima vlastitu vrijednost i u središtu je svega stvorenoga! On u tom svijetu može pronaći istinu i smisao, dakle i razlikovati moralno dobro od zla. U tome se sastoji posebno dostojanstvo njegovu uma (mudrosti). Čovjek, stvoren na sliku Božju, ima transcendentno poslanje" (str. 30). Tek je na takvoj podlozi moguće postaviti smisleno pitanje o čovjeku, zajedništvu, ljudskom društvu, odnosu pojedinca i društva, etičkom pristupu i sl.

Nakon razjašnjenja uvodnih pojmova, vlastitih kršćanskoj slici čovjeka i društva, autor posebno razrađuje iz toga izvedena socijalna načela. Valja zamijetiti da se već i u našoj javnosti neka od tih načela često spominju kao važna načela suvremenog društvenog poretka pa i onda kad je vrlo teško uočiti njihovu, barem donekle, konzekventniju primjenu. Autor ovdje spominje načela općeg dobra, supsidijarnosti, slobode i participacije. U zadnjem dijelu knjige gdje se donosi pretpisak govora kardinala Königa iz 1981. ističu se, kao tri najbitnija, socijalna načela osobe, solidarnosti i supsidijarnosti, a u nekim novijim crkvenim dokumentima često se tome pridodaje i preferencijalna opcija za siromašne.

Načelo općeg dobra je vrhovni zakon društva kazujući da opće dobro ima prednost pred dobrom pojedinca. Općim dobrom omogućujemo funkcioniranje ljudske zajednice, videći u tome posebnu vrijednost. S druge je strane, već ovdje vidljiva i nužna povezanost, isprepletenost svih načela, jer je već ovo prvo načelo vrlo podložno različitim interpretacijama i nesporazumima, ukoliko se razumije odvojeno i od prvog temelja, dostojanstva ljudske osobe, stvorene na sliku Božju, kao i od svih drugih socijalnih načela.

Načelo supsidijarnosti, doduše definirano na sada već pomalo arhaičan način u enciklici Pia IX. *Quadragesimo anno* 1931. godine, ima posebno značenje u suvremenim društvima jer se njime dosljedno razgraničuju kompetencije različitih društvenih razina, sve do razine obitelji i pojedinca. Ovim se načelom posebno štite demokratska prava pojedinca u društvenom pluralizmu od totalitarnih zahtjeva pa nije ni čudno da u nekim zemljama (kao, primjerice, Njemačkoj) načelo supsidijarnosti izričajem

čini ključnu osnovicu cjelokupnoga društvenog poretka.

Načelo slobode izvire iz slobode ljudske osobe i njenog moralnog imperativa pa se i u društvu ideja moralne slobode postavlja kao idealan cilj. Načelo participacije ili sudionništva govori o odgovornom sudjelovanju svih članova društva, "na temelju njihova osobnog dostojanstva, u pravednom društvenom uređenju i upravljanju zajednicom te u plodovima društvene suradnje u suglasju s egzistencijalnim svrhama pojedinaca ili zajednica" (str. 42). Konačno, kao što je već razvidno iz samog prikaza, suština socijalnih načela (ali i njihova najveća upitnost!) skrivena je upravo u njihovoj djelotvornoj primjeni na politički i gospodarski poredak, o čemu autor posebno raspravlja na sljedećih nekoliko stranica.

Djelotvorna primjena je, pak, u suvremenim društvima čvrsto svezana s pravnim poretkom te autor ustraje na pojmu naravnoga prava. Ovim se pojmom pravo i teorijski i praktički nastoji utemeljiti u čovjekovoj Božjoj prirodi jer se tek na taj način pravo i moralno utemeljuje, što u stranputicama suvremenosti jamči dosizanje i očuvanje moralne osobnosti. Stoga, naravno pravo u sebi ujedinjuje i supstancijalno pravo i njegovu konkretnu razradu u obliku pozitivnog prava. Moguće je pretpostaviti da će ovakva shvaćanja kod nas naći i svoje osporavatelje te da će se jedna stara rasprava nastaviti osvježena ne samo novim argumentima, već i oblikovana novim potrebama promijenjenih društvenih okolnosti.

Nakon kratkog prikaza temeljnih vrednota u društvu i državi (sloboda, jednakost, bratstvo, socijalna ljubav), autor raspravlja o bitnim socijalnim pitanjima i načinima njihova rješavanja u suvremenim društvenim okolnostima. Potrebno je najprije, kazuje Weiler, suočiti se s nepravdom i nasiljem, pokušati razumjeti uzroke socijalnog pitanja, a tek potom predložiti moguće mjere. Ako i nema spora u empirijskom razaznavanju socijalne suvremenosti, najlakše će, ali i najteže biti pledirati za socijalne reforme, jer nasuprot njima ne stoji samo okrutnost, već priznajmo, često i zavidljivost radikalnih društvenih zahtjeva i pokreta. Stoga, svi suvremeni crkveni socijalni dokumenti posebnu pozornost posvećuju razradi puta socijalne reforme te odgovornosti svih za socijalnu reformu. Autor posebno napominje da Crkvi pripada neizravna odgovornost koju

ona u društvenom životu ostvaruje prije svega pomoću kršćanina (str. 77). Na ovome tragu valja uočavati i nova socijalna pitanja, kao što su pitanje očuvanja i promicanja mira, solidarnosti sa zemljama u razvoju, problema zaštite okoliša te niz novih socijalnih pitanja, posebice vezanih uz konkretna pitanja obitelji i ugroženih skupina pojedinog društva (jedini hranitelji obitelji, radnici s niskim plaćama, umirovljenici, primatelji socijalne pomoći, nezaposleni, žitelji gospodarski slabih regija, invalidi, beskućnici, stare i bolesne osobe, strani radnici i izbjeglice).

Na kraju, stižemo do najtežeg pitanja - odnosa katoličkog socijalnog učenja i drugih socijalnih ideologija. Niz dokumenata, prvenstveno socijalnih enciklika, kazuje da se Crkva ne libi oštre i empirijski utemeljene kritike suvremenih društvenih poredaka i ideologijskih pokreta. Radi se, dakle, o analizi socijalizma, komunizma i kapitalizma. Ipak, socijalno naučavanje Crkve ne govori o konkretnim rješenjima, trećem putu, preporučljivoj poretku, usprkos tome što socijalno učenje pruža svojevrstan analitički okvir i prosudbe i mogućeg djelovanja. Suštinu ovakvog stajališta pokušava razjasniti i već spomenuti govor kardinala Königa: "Kršćanski socijalni nauk nije knjiga recepata za gotova rješenja baš svakoga zamislivoga primjera. To ga razlikuje od drugih društvenih i političkih učenja. Stoga se na pitanje što je socijalni nauk može odgovoriti jednom rečenicom. On obuhvaća načela koja se izvode iz naravnog prava (primjerice opća ljudska prava) i iz Objave, koja su neovisna o vremenu i mjestu i koja svuda vrijede. Primjena tih načela na svaki put različite, konkretne socijalne prilike te uvid u također različite političke mogućnosti mogu i hoće uroditi različitim socijalnim konceptima" (str. 108).

Da bi osnažio vjerodostojnost ovih riječi, što znači i pokazao aktualnost i suvremenost katoličkog socijalnog nauka, Weiler na samom kraju knjige donosi sažetak enciklike Ivana Pavla II. *Centesimus annus* iz 1991. godine. Nakanana je te enciklike bila da, obilježavajući što godina modernog socijalnog učenja Katoličke crkve, tj. pojavu prve moderne socijalne enciklike o radničkom pitanju Lava XIII. *Rerum novarum* iz 1891. godine, meritorno prozbori o najaktualnijim pitanjima današnjeg društva. Za nas su posebno zanimljivi oni dijelovi koji govore o važnosti 1989. godine i uzrocima slo-

ma komunizma, ali koji govore i o svim opasnostima industrijskog razvoja i postmodernog društva. Upravo je na ovom primjeru moguće vidjeti i aktualnost i vrijednost, ali i javnu neprepoznatljivost i neoperabilnost takve analize. Bez namjere da Crkvu svedemo primarno na njenu društvenu dimenziju, nasuprot onoj eshatološko-spašenjskoj, moramo ipak utvrditi da u mjeri svoga društvenog ozbiljenja Crkva ne može biti pošteđena ovdje i ovako izrečenih sudova.

Knjiga profesora Rudolfa Weilera pisana je sa sasvim određenom didaktičkom svrhom, što bi možda, upravo kod nas, trebalo biti posebnim poticajem dubljeg studija izvornih crkvenih socijalnih dokumenata. Ova se knjiga, stoga, može prihvatiti samo kao dobrodošao priručnik, ali nikako kao dostatni izvor. Napomenimo na kraju da posebno priznanje za pojavu ove knjige valja uputiti i njenim recenzentima i priređivačima, našim poznatim profesorima i promicateljima socijalnog učenja Crkve s Katoličkog bogoslovnog fakulteta, dr. Marijanu Valkoviću i dr. Stjepanu Balobanu, kao i prevoditelju s njemačkog jezika Daliboru Joleru.

Siniša Zrinščak

KVALITATIVNA METODOLOGIJA U DRUŠTVENIM ZNANOSTIMA

Aleksandar Halmi

A. G. Matoš. d.d., Samobor, 1996.

Koncem 1996. godine iz tiska je izašla knjiga pod naslovom "Kvalitativna metodologija u društvenim znanostima" autora doc. dr. Aleksandra Halmija. Čitateljstvu "Revije" ime autora je vjerojatno poznato pa zato nije potrebno posebno navoditi o kome se radi. Ovo je autorova treća monografija. U broju 1 "Revije za socijalnu politiku" iz 1995. objavili smo prikaz autorove prethodne monografije pod nazivom "Metodologija istraživanja u socijalnom radu". Može se reći da je knjiga koju predstavljamo logički nastavak prethodne s čime se autor jasno pozicionira u red predstavnika kvalitativ-

nog pristupa u metodologiji društvenih istraživanja.

Knjiga je podijeljena na osam poglavlja te pored njih sadrži predgovor, pogovor, bibliografiju te kazalo pojmova.

Prvo poglavlje knjige pod naslovom "Uvod u područje kvalitativne metodologije" podijeljeno je u tri dijela u kojima autor razmatra temeljne značajke kvalitativnih istraživanja, njihovu povijest te kvalitativno istraživanje kao proces. Razmatrajući temeljne značajke kvalitativnog istraživanja autor se koristi radom autora Denzina i Linkolna koji kao najznačajnije spominju: svestranost kvalitativnog istraživača, kvalitativna istraživanja kao mjesto multiplih metodologija i istraživačkih praksi, distinkciju između kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja te analizu različitih stilova istraživanja. Autor iznosi neke bitne odrednice kvalitativnog istraživanja i kvalitativnog istraživača čime se na neki način skicira razdjelnica između kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja.

U drugom dijelu prvog poglavlja autor nas upoznaje s povijesnim razvojem kvalitativnih istraživanja. Ovdje su kratko opisane faze u razvoju kvalitativnog pristupa kroz: tradicionalni period, modernističku fazu, nejasne žanrove, krizu predočavanja te "peti momenat".

Treći nas dio prvog poglavlja uvodi u kvalitativno istraživanje kao proces. Autor ističe da "proces kvalitativnog istraživanja određuju tri međusobno povezane generičke aktivnosti" - prikupljanje, analizu i ispisivanje empirijskog materijala. Ove se aktivnosti odvijaju u pet faza pri čemu se analiziraju pozicije istraživača, interpretativne paradigme, metode prikupljanja i analiziranja empirijskih materijala te čin interpretacije.

U drugom poglavlju pod naslovom "Kvalitativna metodologija i teorija" autor nas kroz četiri dijela upoznaje sa socijalnom konstrukcijom kvalitativne teorije, supstantivnom teorijom kao temeljnom strategijom kvalitativnih istraživanja - metodologijom utemeljene teorije, hermeneutikom - teorijom kvalitativnog mišljenja te politikom i etikom u kvalitativnim istraživanjima. U ovom nas poglavlju autor već duboko uvodi u studij kvalitativnog mišljenja i djelovanja, a osobito su zanimljivi neki dijelovi kao što su npr. prikaz generalnih strategija u kvalitativnim istraživanjima, primjena kvalitativne teorije u praksi, cijeli dio posvećen her-